הָאוֹמֵר לְשִׁפְחָתוֹ המעוברת בשעה שמשחררה הֲרֵי אַתְּ בַּת חוֹרִין, וְאילו וְלָדֵךְ ישאר עֶבֶד שלי, אין תנאו מועיל, אלא הַוָּלָד משוחרר כְּמוֹתָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים שִׁחְרְרָיו של האדון קַיָּימִים, ואף על פי שהאם משוחררת הולד נשאר עבדו. ומסיימת הברייתא, מְשׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ד) 'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ'.

מסמיכות הפסוק 'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ' לדברי חכמים, סברה הגמרא שהוא ראיה לדבריהם. שואלת הגמרא: מַאי תַּלְמוּדָא – כיצד למדו חכמים מפסוק זה שהאדון יכול לשחרר את האם ולהשאיר את ולדה עבדו. מיישבת הגמרא: אָמַר רָבָא שדרשה זו אינה המשך דברי חכמים, אלא אַדְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי – זו דרשת רבי יוסי הגלילי, שאין האדון יכול לשחרר את האם ולהשאיר את העובר עבדו, שנאמר 'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ', כל זמן שהאשה שפחה לאדוניה אף הולד שתלד הוא עבד לאדון, אך אם אין האשה שפחה אין ולדה נעשה עבד:

משנה

דין תורה שממזר עושה זרעו כמותו, ואסורים הם להנשא לישראלים כשרים, שנאמר (דברים כא ג) 'לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'. גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לוֹ בִּקְהַל ה'". רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יְכוֹלִין מַמְזֵרִין לְיַפֵּהַר מלפסול את זרעם, שלא יהיו בניהם ממזרים. כֵּיצַד, מַמְזֵר שֶׁנָּשָׂא שִׁפְחָה כנענית, הרי הַוָּלָד מתיחס רק לאמו והוא עֶבֶד, ואם שִׁיחְרְרוֹ האדון נִמְצָא הַבֵּן 'בֶּן חוֹרִין' כשר, ורשאי לישא ישראלית ככל עבד משוחרר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אין תקנה זו מועילה, אלא הֲרֵי ולד זֶה גם עֶבֶד כאמו השפחה, וגם מַמְזֵר כאביו, ואף אם ישתחרר מעבדותו ישאר ממזר:

גמרא

מסתפקת הגמרא בדעת רבי טרפון: אִיבַּעְיָא לְהוּ, רַבִּי טַרְפוֹן שאמר 'יכולים ממזרים ליטהר' בכך שנושא הממזר שפחה, האם לְכַתְּחִילָּה קָאָמַר שמותר לממזר לישא שפחה כנענית, ואף שלישראל כשר אסור לישא שפחה שנאמר (דברים כג יח) 'וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל', אין איסור זה שייך בממזר, אוֹ רק דִּיעֲבַד קָאָמַר, שאם עבר הממזר ונשא שפחה, אין בניו ממזרים, אך לכתחילה אסור אף לממזר לישא שפחה.

מביאה הגמרא ראיה שאין כוונת רבי טרפון שמותר לעשות כן לכתחילה: תָּא שְׁמַע מהאמור בברייתא, אָמְרוּ לוֹ חכמים לְרַבִּי טַרְפוֹן, בדבריך שישא הממזר שפחה טֵיהֲרַתְּ רק אֶת זרעם של הממזרים הַזְּכָרִים, וְלֹא טֵיהֲרַתְּ אֶת זרען של הממזרות הַנְּקֵבוֹת. וסברה הגמרא שכוונתם לומר שכיון שיש איסור בנישואין אלו, לכך רק ממזר זכר שיכול ללכת למקום שאין מכירים אותו ולומר שהוא עבד ולישא שפחה, יש לו תקנה, אך נשים ממזרות אינם יכולים לישא עבד, כיון שאין דרכן ללכת למקומות רחוקים ולעשות תחבולות כדי להנשא, ואילו במקומן לא יניחו להן להנשא באיסור לעבד. וְאִי אָמְרַתְּ שרבי טרפון לְכַתְּחִילָּה קָאָמַר שמותר לממזר לישא שפחה, אם כן מַמְזֶרֶת נַמִּי תֵּינְסֵב לְעַבְדָּא – תינשא לעבד בהיתר, ואינה צריכה לבקש תחבולות וללכת למקום שאין מכירים אותה.

דוחה הגמרא: שאפשר שסובר רבי טרפון שאף לכתחילה מותר לעשות כן, ואין כוונת חכמים לומר לו שצריך תחבולות וממזרת אין דרכה בכך, אלא כוונתם שאף ממזרת שתנשא לעבד עדיין זרעה יהיה ממזר כמותה, כיון שֶׁעֶבֶד כנעני אֵין לוֹ חַיִּים – אין זרעו מתייחס אליו, שהרי דימוהו בתורה ל'חמור', כלומר לבהמה שאין הולד כרוך אחר אביו. ורק בממזר זכר שנשא שפחה כנענית יש תקנה לבנים שיתיחסו אליה ולא אליו.

מביאה הגמרא ראיה אחרת, שלדעת רבי טרפון מותר לממזר לישא שפחה לכתחילה: תָּא שְׁמַע ממעשה שהיה, דְּאוּשְׁפִּיזְכֵנֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְלַאי – אדם שרבי שמלאי היה מתארח בביתו, מַמְזֵר הָוָה, וְאָמַר לֵיהּ רבי שמלאי למארחו, אִי אַקְדַּמְתָּךְ – אם הייתי מקדים להכירך קודם שנשאת אשה, טַהַרְתִּינְהוּ לְבִנְךָ הייתי נותן לך עצה שעל ידה היית מטהר את בניך מפגם ממזרות. וסברה הגמרא שכוונתו היא שהיה מייעץ לו לישא שפחה, ולכך רק אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא שרבי טרפון התיר לְכַתְּחִילָּה לממזר לישא שפחה, שַׁפִּיר – מובנים דברי רבי שמלאי שהיה יכול ליעץ לו כך. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שאסור לממזר לישא שפחה ורק בְּדִיעֲבַד אם עבר ונשא אמר רבי טרפון שטיהר בכך את זרעו, מַאי נִיהוּ, איזו עיצה היה נותן לו רבי שמלאי לטהר את זרעו, והרי לא יתכן שהיה מייעץ לו לעבור איסור ולישא שפחה.

דוחה הגמרא: שכוונת רבי שמלאי דְּמַנְסִיב לֵיהּ עֶצָּה – שהיה נותן לו עצה אחרת, וְאָמַר לֵיהּ זיל גְּנוֹב וְעל ידי זה אֵיזַדַּן בְּעֶבֶד עִבְרִי – ימכרוך בית דין לעבד עברי, כדין גנב שאין לו מהיכן לשלם את גניבתו, וכיון שעבד עברי מותר בשפחה כנענית ישאנה בהיתר ויהיו בניו עבדים כנענים כמותה, וכשישתחררו יהיו ישראלים כשרים ולא ממזרים.

מקשה הגמרא על דחיה זו: וּכְשֶׁנִּי – וכי בשנותיו דְּרַבִּי שִׁמְלַאי, עֶבֶד עִבְרִי מִי הָוֶה – נהגו דיני 'עבד עברי', שיוכלו בית דין למכור אדם כעבד עברי, וְהָאָמַר מַר בברייתא (ערכין כט.), שֵׁאֵין דין עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שנאמר בפרשת עבד עברי (ויקרא כה מ) 'עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבד עִמָּךְ', ואילו בזמנו של רבי שמלאי אחר חורבן בית המקדש השני כבר לא נהגו יובלות, ואיך יכל ליעץ לו שיגנוב וימכר כעבד עברי. אֶלָּא חוזרת הגמרא לפרש, שכוונת רבי שמלאי היא שהיה מייעץ לו לכתחילה לישא שפחה, ולכך לַאו שְׁמַע מִינָּהּ ממעשה זה, שרַבִּי טַרְפוֹן לְכַתְּחִילָּה קָאָמַר שממזר מותר בשפחה, שְׁמַע מִינָּהּ – אכן ניתן ללמוד כן בדעת רבי טרפון. ונמצא שרבי שמלאי פסק הלכה כרבי טרפון במשנתינו שממזר הנושא שפחה אין הולד ממזר, ולא כרבי אליעזר הסובר שהולד 'עבד ממזר'. וכן אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן: שנינו במשנה: שרַבִּי אֱלִיעֶזֶר חולק על רבי טרפון וְאוֹמֵר, שולד הנולד מממזר ושפחה הֲרֵי זֶה עֶבֶד מַמְזֵר. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שולד זה מתיחס לאביו הממזר, והרי ולד השפחה מתיחס לאמו. משום דְּאָמַר קְרָא לגבי ממזר (דברים כג ג) 'גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לוֹ בִּקְהַל ה'", ויש לדרוש מלשון הפסוק 'יָבֹא לוֹ' שממזר מושך את הדור שאחריו להיות כמותו, ולעולם כשאחד מהדורים ממזר הולד חֻלְּדָּ אַחַר פְּסוּלוֹ – מיוחס הוא לממזר שביניהם. ולכן אף שכל ולדות השפחה מתיחסים רק לאמן, ולד זה מתיחס גם לאביו, והרי הוא עבד וממזר.מבארת הגמרא את דרשת הפסוק 'לו' לפי חכמים החולקים על רבי אליעזר: וְרַבָּנָן – רבי טרפון הסובר שהולד הוא עבד ואינו ממזר, אינו חולק על עיקר דרשה זו, אלא סובר דַּהֲווּא – הפסוק 'גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לוֹ בִּקְהַל ה'" לא נדרש על ממזר שנשא שפחה, אלא נצרך ללמדנו בְּיִשְׂרָאֵל כשר שֶׁנָּשָׂא מַמְזֶרֶת, דַּסָּלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא – שהיה מקום לומר שהולד מתיחס לאביו הכשר כיון ש'לִמְשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם' כְּתִיב (במדבר ד ב), ולמדים מפסוק זה שהבנים מתיחסים לאבותיהם, לכך אָתָא הפסוק 'לא יָבֹא לוֹ' שנאמר בממזר וַאֲפֵקְיֵהּ – הוציא את דין ולד הממזרת מדין שאר ולדות, דהיינו שרק כאשר הוריהם כשרים הולדות מתיחסים לאביהם, אך ולד זה שאמו פסולה מתיחס לאמו הממזרת. ואין ללמוד מפסוק זה שולד שפחה וממזר הרי הוא כאביו ממזר.ממשיכה הגמרא ומבארת, איך דרש רבי אליעזר מפסוק זה שולד של שפחה וממזר מתיחס גם לאביו והוא ממזר, והלא פסוק זה נצרך לישראל שנשא ממזרת שהולד כמותה: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סבר להוכיח, שהרי לַאו אַף עַל גַּב דִּכְתַב – כשם שאף על פי שלגבי יחוס ישראלים כשרים נאמר 'לִמְשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם' (במדבר ד ב) שהולד מתיחס לאביו, מכל מקום אָתָא הפסוק 'יָבֹא לוֹ' וַאֲפֵקְיֵהּ – הוציא שלגבי ישראל שנשא ממזרת הולד ממזר כאמו, הָכָא נַמִּי – אף כאן בולד ממזר ושפחה, אַף עַל גַּב דִּכְתִיב (שמות כא ד) 'הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ' ומשם למדים שולד השפחה מתיחס אליה ולא אל אביו, מכל מקום אָתָא הפסוק 'יָבֹא לוֹ' וַאֲפֵקְיֵהּ – הוציא את ולד הנולד מממזר ושפחה מכלל ולדות השפחה, והרי הוא מתיחס

המשך בעמוד קנה

גם לאביו הממזר.

מבארת הגמרא מה יענו חכמים על טענתו של רבי אליעזר: **וְרַבָּנָן** – רבי טרפון סובר, שאין מקום לדמות ולד של שפחה לולד של ישראלית, כיון שכָּל **וָלָד בִּמְעֵי שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית**, הרי הוא **כְּוָלָד בִּמְעֵי בְּהֵמָה דָּמֵי**, וכשם שלולדות הבהמה אין שום שייכות לאביהם כך לולד השפחה אין שום שייכות לאביו:

הדרן עלך האומר

פרק עשרה יוחסין

הפרק האחרון של מסכת קידושין נחלק לששה חלקים: החלק הראשון הוא המשכו של הפרק הקודם, ומונה את מנין היוחסין בישראל, ובאיזה אופן הותרו להנשא ולהתערב זה בזה. החלק השני עוסק במי שלא נתברר יחוסו, כיצד בודקים אחריו, ואימתי מחזיקים אותו שמן הסתם הוא כשר ואינו צריך בדיקה. החלק השלישי עוסק בפירוט היוחסין הכשרים לכהונה או פסולים. החלק הרביעי, אימתי נאמן אדם על בנו להכשירו או לפסלו, ואימתי אינו נאמן. החלק החמישי חוזר לדון בשאר ענייני המסכת, ועוסק בקצת ספיקות הנולדות בקידושין. החלק השישי מבאר ענין איסורי יחוד עם עריות ועם שאר נשים.

משנה

המשנה מפרטת עשרה מיני יוחסין בישראל, והיתרם להנשא זה לזה: **עֲשָׂרָה יוֹחֲסִים** – מיני משפחות, **עָלוּ** עם עזרא **מִבָּבֶל** לארץ ישראל. ואלו הם, **כֹּהֲנֵי** – כהנים, **לְוִיֵּי** – לויים **וְיִשְׂרְאֵלֵי** – וישראלים, **חֲלָלֵי** – כהנים שנתחללו מקדושת כהונה על ידי שנולדו מנשים הפסולות לכהונה, **גֵּרֵי** – גרים, **וַחֲרוּרֵי** – עבדים כנענים שנשתחררו, **מַמְזֵרֵי** – שנולדו מביאת איסור שחייבים עליה כרת, **נְתִינֵי** – גבעונים שנתגיירו בימי יהושע, ודוד גזר עליהם איסור חתנות, **שְׁתוּקֵי וַאֲסוּפֵי** – ספק ממזרים, וענינם יתבאר בהמשך המשנה.

מבארת המשנה את היתרי הנישואין שבין עשרת היוחסין: **כֹּהֲנֵי לְוִיֵּי וְיִשְׂרְאֵלֵי מוּתָּרִין לָבֹא זֶה בָּזֶה** – להנשא זה לזה. **לְוִיֵּי יִשְׂרְאֵלֵי חֲלָלֵי גֵּרֵי וַחֲרוּרֵי מוּתָּרִין לָבֹא זֶה בָּזֶה**, אבל הכהנים אסורים להנשא לחללים גרים ומשוחררים. **גֵּרֵי וַחֲרוּרֵי מַמְזֵרֵי וּנְתִינֵי שְׁתוּקֵי וַאֲסוּפֵי, כּוּלָּם מוּתָּרִין לָבֹא זֶה בָּזֶה**, ואף שממזר אסור לבא בקהל שנאמר (דברים כא ג) 'לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'', מכל מקום סבר התנא שמותר הוא בגרים ומשוחררים כיון שהם לא נקראו 'קהל', וכן מותר הוא בשתוקי ואסופי שהם ספק ממזרים, משום שרק ב'קהל ודאי' הוא אסור ולא ב'ספק קהל'. מבארת המשנה: **וְאֵלּוּ הֵם** שתוקי ואסופי שהוזכרו לעיל, **שְׁתוּקֵי** היינו **כָּל שֶׁהוּא מַכִּיר אֶת אִמּוֹ וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת אָבִיו**, מחמת שנתעברה אמו בזנות, ונקרא 'שתוקי' משום שכשקורא לפלוני אבא אמו משתקתו. **וַאֲסוּפֵי** היינו **כָּל שֶׁנֶּאֱסַף מִן הַשּׁוּק** – שמחמת פסולו הוציאתו אמו לשוק, **וְאֵינוֹ מַכִּיר לֹא אֶת אָבִיו וְלֹא אֶת אִמּוֹ**. אולם **אַבָּא שָׁאוּל הָיָה קוֹרֵא לְשְׁתוּקֵי** שאין ידוע מי אביו, **בשם בְּדוּקֵי** – מלשון בדיקה, לפי שהוא סובר שמועיל לבדוק את אמו, ואם אמרה לכשר נבעלתי הולד כשר:

גמרא

שנינו במשנה: **עֲשָׂרָה יוֹחֲסִים עָלוּ מִבָּבֶל** לארץ ישראל. שואלת הגמרא: **מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי** – מדוע שנו במשנה דווקא לשון 'עָלוּ מִבָּבֶל', **נֵיתְנֵי עשרה יוחסין 'הָלְכוּ' לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**. מיישבת הגמרא: **מִילְּתָא אַגַּב אוֹרְחֵיהּ קָא מַשְׁמַע לָן** – רצה התנא להשמיענו בדרך אגב דבר נוסף, שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, **וּכְדִתְנָיָא** בברייתא, שנאמר בפסוק (דברים יז ח) 'כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לַמִּשְׁפָּט וגו' **וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ**', כלומר ללשכת הגזית שבבית המקדש, ששם היה מקום מושבו של בית דין הגדול, ולשון 'וְעָלִיתָ' **מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מִכָּל עִיר שבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת**. ולכך שנו במשנתינו לשון 'עלידה' מבבל לארץ ישראל. מבררת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** – אמנם דבר זה **שבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מִכָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, הובא מקורו בברייתא **שהרי הַיְינוּ דִּכְתִיב** (דברים יז ח)

'כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לַמִּשְׁפָּט וגו' דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ', וכיון שהפסוק מדבר על 'רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ' דהיינו בכל ארץ ישראל, ונאמר בו 'וְעָלִיתָ' דהיינו עליה לבית המקדש, למדים מכך שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, אֶלָּא מה שהשמיענו התנא שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל אֲרָצוֹת, מְנָלָן.

משיבה הגמרא: שלמדים כן ממה דִּכְתִיב בירמיהו (טז יד־טו) לעניין הגאולה העתידה, 'לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה', לֹא יֵאָמֵר עוֹד חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, כִּי אִם חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹן [– מבבל] וּמִכֹּל [– מבבל] הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָּׁם', ומלשון 'אֲשֶׁר הֶעֱלָה' 'וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת' למדים שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות.

שואלת הגמרא: אמנם מטעם זה שנו במשנתינו לשון 'עלו', אך מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי – מדוע שנו דווקא לשון עֲלוּ 'מְבָבֶל', נִתְנֵי עֲלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל', שהרי אף משאר ארצות עלו. מיישבת הגמרא: שהלשון 'עלו מבבל' בא ללמדנו שכל עיקר כוונת עזרא היתה לנקות את בבל מן הפסולים, ומשנתינו מְסַיַּיע לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא עָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל עַד שֶׁעָשָׂאָהּ לבבל נקיה מפסולים שבה כְּסוּלַּת שֶׁנְּקִיָּה מסובין שבה, כדי שלא יתערבו בכשרים שנותרו בבבל, ואחר שהבדילם מן הכשרים לקחם עמו וְעָלָה לארץ ישראל.

הגמרא מביאה מחלוקת אביי ורבא בלשון משנתינו: אִיתְּמַר, אַבַּיֵי אָמַר עֲלוּ מַאֵילֵיהֶם תְּנַן – שנו במשנתינו שאותם פסולים 'עלו מבבל' כלומר עלו מרצונם, וְרָבָא אָמַר הֶעֱלוּם תְּנַן – שנו במשנתינו ש'העלום מבבל' כלומר שהעלם עזרא בעל כרחם. מבארת הגמרא את טעם מחלוקתם: וְקָמִיפְּלְגִי אביי ורבא בְּדְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא עָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל עַד שֶׁעָשָׂאָהּ כְּסוּלַּת נְקִיָּה וְעָלָה, אַבַּיֵי לֵית לֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר – אינו סובר כרבי אלעזר שעזרא עשה את בבל נקיה מן הפסולים, אלא הם מעצמם עלו לארץ ישראל, ואילו רָבָא הסובר שהעלום בעל כרחם, אִית לֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר – סובר כרבי אלעזר שכוונת עזרא היה לנקות את בבל מהפסולים, ולפיכך הפרישם והעלם בעל כרחם. מביאה הגמרא אופן נוסף בביאור מחלוקת אביי ורבא: אִיכָּא דְּאָמְרִי, דִּכּוּלֵי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר – בין אביי ובין רבא סוברים כרבי אלעזר שעזרא עשה את בבל נקיה מן הפסולים, וְהָכָא הָא קָא מִיפַּלְגִי – אלא שמחלוקם היא באיזה אופן עשה כן, מַר – אביי סָבַר, אַפְרִישֵׁי אַפְרוּשֵׁינְהוּ וּמַנְּפְשֵׁייהוּ סָלְקוּ – שעזרא רק הבדיל את הפסולים מהכשרים כדי שיכירום ולא יתערבו בהם אבל לא העלם, ואחר שהובר פסולם בבבל, עלו מעצמם לארץ ישראל ששם לא היה ידוע פסולם, וּמַר – רבא סָבַר, שאחר שהפרישם עזרא, הוא עצמו בְּעַל כָּרְחַיְיהוּ אַסּוּקְינְהוּ – העלם בעל כרחם, לפי שחשש שמא עדיין יתערבו בהם הכשרים.

שואלת הגמרא על שיטת רבא: בְּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר – אמנם לאביי הסובר שהפסולים עָלוּ מאיליהם, ולא הכירו בהם שאר העולים עמהם כל כך, הַיְינוּ דְּאָמַר – מובנים דברי רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שכָּל אַרְצוֹת עֵיפָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – שישראל היושבים בשאר ארצות כיון שמעורבים בהם הרבה פסולים בבצק המעורב משאור מים וקמח, הרי הם ספק פסולי יחוס לגבי יושבי ארץ ישראל ששם הסנהדרין עוסקים תדיר בבדיקת יחוסם, משום הכהנים המצויים שם, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עֵיפָה לְכֻלָּם – ויושבי ארץ ישראל הרי הם ספק פסולים לגבי בני בבל, לפי שבני ארץ ישראל לא הכירו כל כך בפסולים שעלו מבבל ואפשר שנתערבו בהם, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר – לרבא הסובר שֶׁהֶעֱלוּם את הפסולים בעל כרחם, אם כן יצא עליהם קול שפסולים הם ובני ארץ ישראל מַיְדַּע יַדְּעִינְהוּ מפסולם ונזהרו מלהנשא להם, ומדוע יש לחשוש שנתערבו בהם פסולים יותר מבבל. משיבה הגמרא: שגם רבא יכול לסבור כשמואל, וְנִהֵי דְּיַדְּעִי לְהַהוּא דְּרָא – על אף שבני ארץ ישראל שבאותו דור ידעו מי הפסולים ונזהרו מלהתערב עמהם, מכל מקום לְדָרָא אַחֲרִינָא לֹא יַדְּעִי – הדורות הבאים לא הכירו בהם ואפשר שנתערבו עימהם, ונגרע יחוסם לגבי בני בבל.

מקשה הגמרא על שיטת רבא: בְּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר – אמנם לאביי הסובר שהפסולים עָלוּ מאיליהם, הַיְינוּ דִּכְתִיב – מבוארים דברי עזרא בפסוק 'וַאֲקַבְּצֵם אֶל הַנָּהָר הַבָּא (על אחוה) [אֶל אַהְוָא], וַנַּחֲנֻה שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה, וָאֶבִינָה בָּעָם וּבַכֹּהֲנִים, וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מָצָאתִי שָּׁם' (עזרא ח טו), שכיון שלא עזרא העלם, לכך לא ידע עזרא בתחילה מי עלה עמו, ורק כאשר קיבץ את העולים אל שפת הנהר אז 'וָאֲבִינָה בָעָם' הכיר מי הם העולים עמו, ולא מצא בהם משפחות לויים. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר – לרבא הסובר שֶׁהֶעֱלוּם בעל כרחם, היאך לא ידע עזרא בתחילה מי עלה עמו, וְהָא מִיזְהַר וְחִיירִי – הרי נזהר לבדוק שלא ישארו פסולים בבבל, וידע מי עלה ומי נותר. מתרצת הגמרא: נָהֲרֵי דְּאִיזְהוּר בְּפְסוּלִים – אמנם נזהר עזרא לבדוק שיעלו עמו כל פסולי היוחסין שבבבל, אך בְּכִשּׁוּרִים לֹא אִיזְדְּהוּר, ולכך לא ידע עזרא מי מהכשרים עלה עד שהגיעו לנהר 'אהוא'.שנינו במשנה: שעלו עם עזרא משפחות כֹּהֲנֵי לְוִיֵּי וְיִשְׂרְאֵלֵי. מבארת הגמרא: מְנָלָן דְּסָלְקוּ – מנין שמשפחות אלו עלו לארץ ישראל, דִּכְתִיב (עזרא ב ע) 'וַיֵּשְׁבוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וּמִן הָעָם וְהַמְשֹׁרְרִים וְהַשּׁוֹעֲרִים, וְהַנְּתִינִים בְּעָרֵיהֶם וְכָל יִשְׂרָאֵל בְּעָרֵיהֶם'. ומפורש בפסוק שהיו עם עזרא כהנים לויים וישראלים.

שנינו במשנה: שעלו עם עזרא חֲלָלֵי נְיָרִי וַחֲרוּרֵי. מבארת הגמרא: חֲלָלֵי מְנָלָן – מנין שעלו חללים. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, גְּדוֹלָה חֻזְקָה – גדול כוחה של חזקה לסמוך עליה גם במקום שיש חשש איסור, שֶׁנֶּאֱמַר בעולי בבל (עזרא ב סא־סג) 'וּמִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים בְּנֵי חֲבָיָה בְּנֵי הַקּוֹץ בְּנֵי בַרְזִלַּי, אֲשֶׁר לָקַח אביהם מִבְּנוֹת בַּרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי אִשָּׁה וַיִּקָּרֵא אביהם ברזילי עַל שְׁמָם, אֵלֶּה בִּקְּשׁוּ כְתָבָם הַמִּתְיַחְשִׂים [– כתב יחוסם שיוכיח על כשרותם] וְלֹא נִמְצָאוּ, וַיְנָאֲלוּ [– ונתחללו] מִן הַכְּהֻנָּה, וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא [– נחמיה בן חכליה] לָהֶם, אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקָּדָשִׁים עַד עֲמֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וְתֻמִּים' – אסורים אתם לאכול מבשר קדשים עד שיבוא משיח. ומזה שאסר עליהם רק אכילת קדשים ולא אסרם בתרומה מדייקת הברייתא, שכך הוסיף וְאָמַר לָהֶם – לבני ברזילי, מִפְּנֵי שֶׁהָרֵי אַתֶּם בְּחֶזְקַתְכֶם שהוחזקתם בבבל, איני יכול לאסור עליכם דבר שכבר הוחזקתם לאכלו, אמנם בְּמָה הֱיֵיתֶם אוֹכְלִים בַּגְּוֹלָה, בְּקָדְשֵׁי הַגְּבוֹל – בתרומה שנאכלת בכל מקום, אַף כָּאן בארץ ישראל נַמִּי מותרים אתם לאכול בְּקָדְשֵׁי הַגְּבוֹל – בתרומה, אבל בקדשים שלא הוחזקתם לאכול, אסורים אתם אף כאן לאכלם משום שנתחללתם מן הכהונה. ועל כך אמר רבי יוסי 'גדולה חזקה'. ונמצא, שלמדים מפסוק זה שעלו עם עזרא כהנים חללים לארץ ישראל.

שואלת הגמרא, איך התירו לבני ברזילי החללים לאכול בתרומה, וְהלא לְמַאן דְּאָמַר (כתובות כד:) שמַעֲלִים מַתְּרוּמָה לְיוּחֲסִין – שהרואה שמאכילין תרומה לאדם בחזקת שהוא כהן, אין צריך לבדוק אחר יחוסו, ומותר לכהן לישא את בתו, אם כן יש לחשוש בְּהֲנֵי דְּאָכְלִי בְּתָרוּמָה – באותם חללים שהתירום באכילת תרומה, שמא אָתוּ לְאַשּׁוּיֵינְהוּ – יבואו להעלות אותם מתרומה ליוחסין. מיישבת הגמרא: בחללים אלו אין חשש שיעלו אותם ליוחסין, כיון דְּשַׁנְאֵי הָתָם דְּרֵיעַ חֻזְקָתַיְיהוּ – שהורעה חזקתם, שכן שאר הכהנים היו אוכלים בקדשים, ואילו הם הותרו רק באכילת תרומה, ולכך ידעו שיש בהם צד פסול ולא יעלום ליוחסין.

שואלת הגמרא: וְאֶלָּא אם כדבריך שניכר פסולם ולא היה מקום לגזור עליהם איסור אכילת תרומה, מַאי גְּדוֹלָה חֻזְקָה – מדוע אמר רבי יוסי בברייתא ש'גדולה חזקה' בכך שהאכילום תרומה מחמת חזקתם, ומשמע שגדול כוח החזקה לסמוך עליה אף שהיה לנו סיבה לאסור יותר מאשר לפני כן, והלא לדבריך שלא היה מקום לגזור עליהם איסור, היה לרבי יוסי לומר מנין שסומכין על חזקה. מיישבת הגמרא: נקט רבי יוסי לשון זו משום דְּמַעְיְקָרָא – קודם שעלו לארץ ישראל, אָכוּל בְּתָרוּמָה דְּרַבָּנָן – היו מוחזקים לאכול רק בתרומת חוץ לארץ שחיובה מדרבנן, וּלְבַסּוֹף משבאו לארץ ישראל אָכוּל בְּתָרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא – התיר להם נחמיה לאכול גם מתרומת ארץ ישראל שחיובה מן התורה, וזהו כוונת רבי יוסי שגדול כוח החזקה, שמחמתה מותרים אף באכילת תרומה דאורייתא.

המשך בעמוד רי

חוזרת הגמרא ליישב באופן אחר מדוע לא חששו שיבואו להעלותם ליוחסין: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לְעוֹלָם הַשְׁתָּא נַמִּי בִּדְרַבָּנַן אָכוֹל** – אף אחר שעלו לארץ ישראל לא התיר להם נחמיה לאכול אלא מתרומת ירק ופירות האילן שאף בארץ ישראל אין חיובם מן התורה, אבל **בְּדְאוֹרַיְיתָא לֹא אָכוֹל** – בתרומת ׳דגן תירוש ויצהר׳ שחיובה מן התורה, לא התיר להם נחמיה לאכול, כיון שלא הוחזקו בבבל לאכול בתרומה דאורייתא. ולכך לא חששו שמחמת אכילתם בתרומה יעלו אותם ליוחסין, משום דכי **מַפְקִינַן מְתָרוּמָה לְיוּחֲסִין** – אימתי נאמר ש׳מעלין מתרומה ליוחסין׳, היינו דווקא באוכל תרומה שחיובה **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, אבל כשאוכל רק בתרומה שחיובה **מִדְּרַבָּנַן לֹא מַפְקִינַן** – אין מעלין אותו ליחסו בלי בדיקה. שואלת הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כדבריך שגם בארץ ישראל לא הותרו לאכול אלא מאותה תרומה שהיו אוכלים בבבל, **מַאי גְּדוֹלָה חֲזָקָה** – מדוע נקט רבי יוסי לשון ׳גדולה חזקה׳, שמשמעו שגדול כוח החזקה לסמוך עליה אף בדבר שיש סיבה לאסור יותר מאשר קודם לכן, הלא לא הותר מחמת החזקה מה שלא הותר לפני כן. מיישבת הגמרא: אף שלא הותרו בארץ ישראל אלא בתרומה דרבנן, מכל מקום היה בזה משום חידוש, ׳דהרי **מֵעִיקָּרָא** בהיותם בבבל, ולא היה שם אלא תרומה דרבנן, **לֵיכָּא לְמֵיזַר מִשּׁוּם תְּרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא** – לא היה מקום לגזור שלא יאכלו בתרומה דרבנן מחשש שמא יבואו לאכול תרומה דאורייתא, אך **לְבָסוֹף** – כשעלו לארץ ישראל והיתה מצויה להם תרומה דאורייתא, **אַף עַל גַּב דְּאִיכָּא לְמֵיזַר** עליהם שלא יאכלו בתרומה דרבנן **מִשּׁוּם** שמא יבואו לאכול **תְּרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא**, לא גזרו כן, אלא **בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנַן אָכוֹל, וּבִתְרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא לֹא אָכוֹל**, כיון ש׳גדולה חזקה׳ ויפה כוחה לסמוך עליה ולהתיר גם כאשר יש מקום לגזור ולאסור.

שואלת הגמרא: איך אפשר לפרש שלא הותרו אלא בתרומה דרבנן, **וְהָרִי הָכְתִיב** בפסוק שהוזכר בברייתא לעיל ׳**וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא** [־ נחמיה] **לָהֶם, אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקָּדָשִׁים**׳, ומשמע שרק **בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים** – בבשר קדשים **הוּא דְּלָא יֹאכַל** – נאסרו לאכול, **הָא כָּל מִידֵי נִיכּוֹל** – אבל שאר דברים כגון בתרומה דאורייתא, התיר להם נחמיה לאכול. מיישבת הגמרא: שמה שנאסרו לאכול ׳מקדש הקדשים׳, אין הכוונה לדבר אחד שנקרא קדש הקדשים, אלא לשני דברים, **וְהָכִי קָאָמַר** להם נחמיה, **לֹא** תאכלו **מִידֵי דְּמִיקְּרֵי קֹדֶשׁ וְלֹא מִידֵי דְּמִיקְּרֵי קָדָשִׁים**. כלומר, **לֹא מִידֵי דְּמִיקְּרֵי ׳קֹדֶשׁ׳** – לא תאכלו תרומה דאורייתא שנקראת ׳קדש׳ **הָכְתִיב** לגבי תרומה (ויקרא כב י) ׳**וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ**׳, **וְכֵן לֹא** תאכלו **מִידֵי דְּמִיקְּרֵי קָדָשִׁים** – חזה ושוק של שלמים שנקראו ׳קדשים׳ **דְּאָמַר קְרָא** (ויקרא כב יב) ׳**וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל**׳, ׳תרומת הקדשים׳ היינו חזה ושוק, שכן **אָמַר מַר** ביבמות (פז.), שהפסוק מלמדנו על בת כהן שנתאלמנה או נתגרשה מישראל וזרע אין לה, **שֶׁבְּמוֹרָם מִן הַקָּדָשִׁים** – חזה ושוק של שלמים, שמופרשים וניתנים לכהן